

Hvad er der tilbage af socialismen?

Thing, Morten

Published in:
Giraffen : socialistisk tidsskrift

Publication date:
1990

Citation for published version (APA):
Thing, M. (1990). Hvad er der tilbage af socialismen? *Giraffen : socialistisk tidsskrift*, 11-13.
<http://rudar.ruc.dk/handle/1800/1339>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@ruc.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Hvad er der tilbage af socialismen?

af Morten Thing

[*Giraffen* 1/okt. 1990, s. 11-13.]

Vores modstandere tror, at det er socialisterne, der har opfundet socialismen. Og nu da biksen i Østeuropa er gået konkurs, så må enhver snak om socialisme forstumme. Det *har* jo vist sig, at det ikke kan lade sig gøre. Kapitalismen har sejret!

Men de forglemmer sig. Eller måske tænker de sig bare ikke om. For socialismen er et fuldbåret barn af kapitalismen. Det er kapitalismen selv, der frembringer socialismen inde i folks hoveder.

Socialismen er en utopi. Det kalder vi den fordi den ikke findes nogen steder, og det er præcis, hvad utopi betyder. Men kapitalismen har også en utopi om sig selv. Ifølge denne er kapitalismen vejen til lykken for de mange og for fællesskabet. Og vejen til lykken består i, at alle blot følger deres egeninteresse. De mange egeninteresser medieres via markedet til en almeninteresse, så også fællesskabets interesser varetages.

I virkelighedens verden ved vi godt, at det ikke holder stik. For det første handler utopien kun om kapitalbesidderne. For arbejderne har ingen muligheder for at øge deres indtægter ved at følge deres egeninteresse på markedet. Men den gælder heller ikke for kapitalisterne. Og den gælder slet ikke for samfundet som sådan. Markedet tilgodeser kun i begrænset omfang de manges interesser i varer - og af bestemte slags. De interesser almenheden måtte have i form af undervisning, forskning, sikkerhed og planlægning kan ikke bringes under markedets mediering uden at blive udtryk for netop særinteresser.

Den socialistiske utopi derimod opstår i de sprækker, som det kapitalistiske samfund producerer. De eksisterer på to niveauer. For det første ved vi historisk, at kapitalismen altid sammen med rigdommen producerer fattigdom, sult, arbejdsløshed, kriser osv. De fås rigdom danner basis for et håb hos de udsatte. Men det særlige ved socialismen som utopi er, at dens form og indhold opstår ud af de umådeholdne behov kapitalismen frembringer hos sine undersåtter.

Det er jo det særlige, det tiltrækkende ved markedet: det kæler for vores behov. Det kaster kæln blikke efter vores tegnebog samtidig med at det kilder vores behov. Som historisk struktur er dét ét af de særegne træk ved kapitalismen: den frembringer nye behov, som ingensinde. Men den frembringer også behov, som den ikke kan tilfredsstille. Deraf opstår håbet: *Det kan gøres bedre.*

Vores modstandere tror, at venstrefløjen er i krise, på grund af Østeuropa. At kommunismens fald har fået afgørende størrelser i vores forestillingsverden til at falde sammen. Men Østeuropa er en krise for kommunismen, ikke for os. Vi har tværtimod fået ret, fordi vi havde den mest radikale kritik af de såkaldt socialistiske samfund. Venstrefløjens krise falder ikke engang tidsmæssigt sammen med kommunismens dødskrise. Men de er begge to identitetskriser.

Kommunismens krise er tragisk. Kommunismens opgave var det jo at forny arbejderbevægelsen. Nu må kommunismen se i øjnene, at det mest positive den kan sige om sig selv, var religiøsiteten. Den kan sige, at *troen på*, at der virkelig var socialisme i Sovjet, gav en utrolig styrke. Til gengæld er desillusioneringen, nu da det viser sig, at virkeligheden var barbari, grænseløs. Arbejderbevægelsen blev i mellemtiden integreret i samfundet og blev en vigtig brik i funktioneringen af kapitalismen.

Det nye venstres krise er en helt anden historie. Vores store problem var, at vi aldrig

var i stand til at fatte og reflektere over den virkelige karakter af vores projekt. Ikke engang hvem vi var, vidste vi.

Vi forstod os selv som arbejderbevægelsens venstrefløj. Vi indskrev os i en utopisk tradition, som allerede var velbeskrevet og fyldt med politisk indhold.

Men det var lånte fjer. Vi var *ikke* arbejderbevægelse. Vi var i alt væsentligt *mellemlag*. Vi var noget historisk helt nyt. Vi var et specifikt resultat af kapitalismens efterkrigsudvikling. Og ikke mindst et resultat af udviklingen i den kapitalistiske stat. Vi repræsenterede en samling af disse behov, som kapitalismen frembringer, men ikke kan tilfredsstille.

Som mellemlagsbevægelse var vi placeret i en særlig dansk tradition. I Danmark har vi tradition for at mellemlagene har en kraftig venstrefløj. Det er egentlig en tradition, som er grundlagt af de intellektuelle på baggrund af særegne forhold i den herskende klasse i forrige århundrede. Brandesianismen betegner denne venstrefløjs første og klassiske form. Dens anden form er tyvernes kulturradikalisme, som allierede sig med kommunismen. Dens tredje fase er nyradikalismen i 60'erne. Og dens fjerde fase er det nye venstre fra 70'erne.

Vi videreførte fra denne tradition troen på, at det kunne nytte at udføre et stykke positivt arbejde i staten til fordel for éns egen socialgruppe *og for folket*. Den sidste pointe er nok så vigtig. Vi var interesseret i en politisk alliance, som dels kunne sikre vores fortsatte eksistens som primært statsligt finansierede mellemlag. Denne alliance ønskede vi så stærkt med arbejderklassen, at vi tog dens historiske klæder på. Vi prydede os med dens kostumer fra længst henrundne faser af arbejderbevægelsens historie. Ja vi genopførte allerede afgjorte skismaer indenfor arbejderbevægelsen og gennemførte i disse fremmede gevandter en diskussion om vores nutid og fremtid, som om den var fortid. Vi opførte også nyere scener, således kampene indenfor den kommunistiske bevægelse. Men vi valgte med forkærlighed scener og kostumer fra den revolutionære bevægelses historie. Vi forstod os selv som en del af denne tradition. Hvordan kunne det gå til? Og hvilken betydning havde det for os og vores politiske tankegang?

Sagen var den, at det var ikke kun interessen i at opretholde sin sociale position, som drev mellemlagene ind i arbejderbevægelsens historiske påklædningsværelser. Der lå i udviklingen af *mellemlagsarbejdet* som det blev til i 60'erne især en utopi, som blev fremkaldt af sin egen kontrast til det industrielle lønarbejde. Mellemlagsarbejdet var også lønarbejde. Men det udviklede i massemålestok, mens velfærdsstaten stadig fungerede, en arbejdstype, som var meget tættere på et *behovsorienteret* arbejde end det industrielle lønarbejde. Dét udviklede sig i samme periode med rivende hast mod et kedsommeligt, op- og nedslidende og indholdstømt arbejde, som set fra en mellemlagsposition var *menneskeligt nedværdigende*.

Den utopi, som blev fremkaldt af kontrasten til det industrielle lønarbejde, kan siges at indeholde et menneskeligt ideal om alsidig eller universel udvikling. Og et billede af det menneskelige arbejde, som så arbejdet fra dets kvalitative synsvinkel. Det var derfor principielt kritisk overfor bytteværdien, kapitalismens principielt kvantitative murbrækker.

Når de nye mellemlag blev socialister skyldes det i første række fundamentale forhold i deres arbejdsform, som sameksisterede med ekstreme udbytningsformer i det industrielle massearbejde. Denne sameksistens er grundlag for den ønskede politiske alliance.

Vi formede vores utopi famlende, men fandt til vores glæde, at nogen tidligere havde prøvet at sige noget lignende, nemlig arbejderbevægelsen. Vi bevægede os ind i dens udtryksverden og troede at udtryk og indhold dækkede hinanden. Men om end vi optrådte i lånte fjer, var der også tale om tilegnelse af en utopisk tradition, et sprog, en række indsigter og frem for alt en dybtgående forståelse af kapitalismen som system og produktionsmåde. Det nye venstres tilegnelse af marxismen var samtidig et intellektuelt brud med det åndelige

herredømme, skolesystemet havde haft over folk.

Ved at gå ind i traditionen, fortrængte vi os selv og vores egen utopi, som blev blokeret ved hjælp af en kollektiv skamfølelse over ikke osse at *være* arbejdere. Og værre endnu: vores egen utopi blev skiftet ud med traditionens tankegods uden at vi dermed gjorde os klart om dette gods kunne udtrykke præcis *vores* historiske erfaringer. Og lige så slemt: i stedet for den alliance, som vi ikke kunne få til at fungere, satte vi nu revolutionen og havde et helt meningsfuldt billede af, hvad det ville sige at være revolutionær.

Dette billede hentede sin energi mange steder fra. Dens primære energi kom fra Vietnamkrigen, som åbnede vores øjne for verdensmarkedet som system. Vi så imperialismen. Kampen imod imperialismen var en kamp direkte mod systemet. Og *derude* kæmpedes der i virkeligheden. Afkoloniseringskrigene i de portugisiske kolonier, i Arabien og i Palæstina forenede sig med os ved også at iklæde sig gevandter fra Europas revolutionære bevægelse, muligvis i dens kinesiske variant. Heller ikke disse bevægelser var for gode til at forstå sig selv.

Militansen i disse krige bekræftede os i aktualiteten af erfaringerne fra den russiske revolution. En revolution måtte med nødvendighed forstås som en væbnet erobring af den politiske magt. Vi lagde os med hovedet i skødet på hele den problematiske jakobinske tradition tilbage fra 1789, som også Marx, Engels og Lenin støttede sig til.

Vi kunne gå en anden vej og sige: Med de lånte fjer på, i de fremmede kostumer mimerede vi ét, men gjorde noget andet. F.eks. rasede en lang diskussion om organisationsforhold, Lenin og demokratisk centralisme, partiopfattelse osv.

Men vi praktiserede et fladt demokrati, som er uden sidestykke i dansk politisk historie. En mand, en stemme. Rundesnak. Undgå unødige delegering. Kritik af informelle ledelser, jobrotation, nedbrydning af arbejdsdeling, kollektive ledelsesformer, kampen mod mandsherredømmet osv. Kort: Vi praktiserede en (u)topi, som vi aldrig formaliserede. Denne praksis eller (u)topi pegede på en mere omfattende utopi om et radikalt demokrati, hvor alle mennesker har myndighed og derfor værdighed. Vi kan altså pege på to vigtige [praktiske] elementer af vores utopi:

et arbejdsbegreb, hvor det kvalitative dominerer over det kvantitative,

et demokratibegreb, som ikke blot overskrider det borgerlige demokrati, men som også overskrider det demokrati, arbejderbevægelsen har praktiseret og teoretiseret.

Med den socialistiske utopi, som vi importerede fra traditionen, fik vi også en bestemt relation mellem fremtid og fremskridt. Fremskridtet realiserede sig i fremtiden. Ikke sådan, at socialismen i sig selv var fremskridtet. Nej det akkumulerende materielle fremskridt dannede basis for socialismen i fremtiden. Produktivkraftniveauet var afgørende for forståelsen af fremskridtet og dette niveau blev forstået som rigdom, "som en uhyre ansamling af varer", som Marx omtaler rigdommen.

Dette fremskridtsbegreb er altså snævert knyttet til en kapitalistisk forestilling som *vækst*. Vækst betyder slet og ret et stadig forøget værdiprodukt. Vækst er blot et andet ord for selve kapitalens begreb: værdi som bliver til mere værdi.

Dette uproblematisk fremskridtsbegreb er arbejderbevægelsens hovedfløje enige om. Og vi overtog det stort set ubeset. Men i praksis gjorde vi noget andet. Eksempelvis var kollektivbevægelsen ikke blot en måde at klare unge menneskers boligproblem på. Det var også et forsøg med at prioritere samlivsformer og samvær over den gængse rigdomsdefinition. At kollektiverne havde problemer er en anden sag. Projektet pegede på at kvalitet og kvantitet ikke er identiske.

Derudover engagerede vi os i de globale problemer, som hedder den økologiske krise. Og denne sammenhæng lærte os, at indtil nu er der en ligefrem proportionalitet mellem

økonomisk vækst og vækst i energiforbruget og i forbruget af andre, begrænsede ressourcer, f.eks. vand. Væksten i energiforbruget opvarmer biosfæren og ændrer afgørende ved livets muligheder på jordens ganske tynde livsbærende overflade.

Netop fordi arbejderbevægelsen *undgik* fornyelsen, som kommunismen skulle have sat i gang, fortsatte den udvikling, som reformismen havde begyndt. Reformismen var oprindelig en bestemt strategi for socialismen. Reformisterne var socialister fuldt og helt. De ville blot socialismen gradualistisk og i små nøk ved hjælp af reformer. Kan man i dag sige, at det danske socialdemokrati er reformistisk? Har partiet og dets ledelse en strategi for et nyt samfund?

Jeg tror man må svare nej. Økonomisk demokrati var en plan for, hvordan arbejderbevægelsen kunne blive storkapitalist. Måske skulle man nuancere svaret derhen, at mange socialdemokrater stadig er socialister og reformister. Men ledelsen er det ikke og dens politik er ikke styret af en strategi. Splittelsen mellem Metals klassesamarbejde og SIDs mere skarpe profil afspejler meget godt spændvidden.

Hvordan overhovedet forestille sig i dag en alliance mellem arbejderklassen og mellemlagene, hvor en sådan radikaldemokratisk utopi kan blive konkret og blive til praktisk politik. Jeg tror man kunne pege på to områder, hvor der er muligheder, og som vi må tage alvorligt: det er på statens område, og det er på den økologiske krises område.

Udvidelsen af staten i 60'erne og 70'erne har ikke blot haft omfattende økonomiske konsekvenser. Den har også haft en indflydelse på samfundets forskellige relationer. Når politiske løsninger bliver statslige er det altid udtryk for en almengørelse. Det betyder at en lang række forskellige problemer skal løses ens eller indenfor den samme ramme. Socialdemokratiets velfærdspolitik har bl.a. benyttet sig af denne politik suppleret op med en institutionalisering. I praksis har det betydet, at relationerne i samfundet i stor udstrækning er blevet rettet fra den enkelte til staten, mens tværgående relationer er blevet nedbrudt eller ødelagt.

Disse tværgående relationer er det vi i dag kalder netværk, og som man gamle dage kaldte civilt samfund. Det civile samfund eller de lokale netværk er det som bærer et egentligt folkeligt eller radikalt demokrati. Hvis et demokrati skal være andet og mere end en delegeringsmetode, så kræver det et civilt samfund at udfolde sig i.

Den borgerlige regerings privatiseringsdille er symptom på dette vigtige forhold, at staten må gøres mindre. Den vil begrænse staten for at udvide kapitalernes råderum. Vi bør gå ind i at gøre staten mindre for at finde ikke-statslige, lokale løsninger på lokale problemer. Hvis kommunerne ønsker at skære ned på børneinstitutionerne, hvorfor kan de lokale fagforeninger så ikke gå ind og lave deres i stedet. Vi har vænnet os til at tænke i store statslige og kommunale løsninger. Men 'privat regi' betyder ikke udelukkende privat godgørelse. Det betyder også opbygning af lokale initiativer, som herigennem bliver netværk. Uden netværk kan det civile samfund ikke genopbygges. Og uden det kan et nyt demokrati ikke se dagens lys.

Arbejderbevægelsen har indtil videre valgt ikke at tage den økologiske krise rigtigt alvorligt. Hermed følger de hovedtendensen i industrilandene. Man har valgt reparationsvejen og strudsemotoden. Dvs. man har valgt at satse på løsning af affaldsproblemet, på rensning af spildevand osv. Men det fundamentale problem omkring væksten er der ingen bud på. Den tid kan ikke være så fjern, hvor reparationsvejen bliver så dyr, så den gør ondt. Når skovdøden virkelig breder sig, når erosionen ødelægger landbrugsområder osv., så skal man til at diskutere helt andre størrelser udgifter. Og hvem skal betale dem?

Hvis venstrefløjten arbejder videre med en utopi om et samfund, der ikke bygger på den type vækst vi kender, så har vores utopi den mulighed at være indgribende i forhold til

samfundets mest påtrængende opgaver. I dette forhold ligger måske det centrale i svaret på spørgsmålet: Hvad er der tilbage af socialismen. Socialismen er det håb om et nyt samfund, som kapitalismen frembringer hos sine undergivne. Den praktiske utopi, jeg talte om, var et udkast til en moderne og konkret socialisme. Frigjort fra traditionens bornerthed men i tråd med dens oprindelige radikalitet.

Det fører mig over til et sidste og afsluttende spørgsmål. Hvad er det i dag at være revolutionær? Spørgsmålet forekommer mig at være særdeles påtrængende, nu hvor det er kommet frem, at PCI gerne vil ind i 2. internationale. Der bliver trængsel i det reformistiske felt i den kommende tid. Hvad er der så tilbage? Findes der så kun forskellige reformismer?

Fælles for alle de typer af moderne socialdemokrati og socialisme vi kender er, at de bygger på statslige løsninger og parlamentarisk demokrati. Det er min påstand, at et moderne revolutionært standpunkt er det radikale demokrati. Det bliver herom de væsentlige diskussioner vil lægge sig.

Det klassiske indhold i revolutionsbegrebet er dybt problematisk i dag . I revolutionsbegrebet ligger to forbundne forestillinger:

et relativt abrupt magtskifte, evt. i form af en folkeopstand eller i forbindelse med en krig
dette magtskifte igangsætter et systemskifte på produktionsmådens niveau.

Et pludseligt magtskifte er i dag naturligvis ikke utænkeligt. Men det er svært at tænke sig det. Folkelige opstande kan naturligvis stadig sejre, men teknologien til bekæmpelse af folkelig uro er i dag utroligt avancerede. Tænk blot på Syd-Afrika. Derfor er magtskifter i dag almindeligvis udtryk for en proces, hvor den reelle ændring i magtforholdet allerede har fundet sted, når skiftet sker. Hvad vi ser i Syd-Afrika i dag er netop sådan en proces. Når den polske revolution sejrede skyldes det efter min mening, dels at det kommunistiske herredømme havde opgivet den virkelige tro på sig selv, og at Solidaritet som udtryk for en alliance mellem alle kræfter, der var imod systemet, havde sejret inden de overtog magten.

Revolutioner i dag er altså ikke stormen på Bastillen eller stormen på Vinterpaladset. Revolutioners magtgrundlag må i dag sikres inden magtovertagelsen finder sted. Det radikale demokratis revolution finder sted i den periode, hvor det bygges op. Først når dets magtgrundlag reelt er afgjort, finder overfladeomvæltningen sted. Fremtidens revolutionære overskrider demokratiet ved at føre magten tilbage i samfundet. Først herved bliver et andet samfund muligt.